Aki Kangasharju, ETLA

14.3.2022

K 22/2021 vp Valtiontalouden tarkastusviraston erilliskertomus eduskunnalle: Finanssipolitiikan valvonnan raportti 2021

Eduskunnan tarkastusvaliokunta pyysi lausuntoa Finanssipolitiikan valvonnan raportista ja finanssipoliittisesta linjasta 2021 sekä vuoden 2022 finanssipolitiikan haasteista.

Lausun kunnioittavasti seuraavaa.

Valtiontalouden tarkastusviraston säännöllisesti laatima finanssipolitiikan valvonnan raportti on johdonmukaisesti laadukas, ajankohtainen ja erittäin tarpeellinen. Vuoden 2021 raportissa nostetaan esille etenkin koronakriisin tarpeet, EU:n finanssipoliittisten sääntöjen uudelleenarviointi, valtiontalouden kehykset sekä hallituksen työllisyystoimet. Teemat ovat relevantteja ja arviointi objektiivista ja asiantuntevaa.

Erityisesti arvio työllisyystoimista ja suhdannetilanteen arvioinnin menetelmien kehittäminen ovat ansiokkaita. Hallitus on korostanut työllisyystoimien runsautta, mutta VTV:n armottomassa analyysissa paljastuu, että työllisyystoimia on tehty vain puolet hallituksen omista arvioista, ja niiden vaikutus julkiseen talouteen on vaatimaton. Halliuksen kestävyystiekartassa keväällä 2021 asetettiin hallituksen tavoitteeksi parantaa julkisen talouden tasapainoa 2-2,5 miljardilla eurolla, mistä työllisyystoimin 1 miljardilla.

VTVn arvion mukaan hallituksen toimet tämän kevään 100 euron lisätoimien jälkeenkin ovat noin 300 miljoonaa. Kun talouden tuottavuutta parantaviakaan toimia ei ole tehty, hallituksen tavoite jää 12–15 prosenttiin tavoitellusta. Ilman VTVn analyysia tämä tieto olisi voinut jäädä pimentoon.

VTV:n tärkeä rooli yhteiskunnassa

Löydös osoittaa, kuinka tärkeä VTVn rooli on. Finanssikriisistä alkoi suuren valtion paluu, mitä heikentynyt turvallisuustilanne ja näköpiirissä oleva energiakriisi vahvistavat. Myös ilmastonmuutos palauttaa kasvupolitiikkaan aktiivisemman julkisen ohjauksen tarvetta.

Useat teoriassa vahvat argumentit puoltavat julkisen toimijan roolia pidemmän tähtäimen kasvupolitiikassa. Teoreettiset hyödyt voivat silti kumoutua käytännön ongelmilla. Päätöksenteko muuttuu helposti politikoinniksi, jolloin eri maiden ja yksittäisten puolueiden edut ohittavat yhteiset tavoitteet.

Finanssipolitiikassa politikointia on yritetty suitsia sääntöjä kehittämällä. EU:n yhteiset säännöt eivät silti ole estäneet jäsenmaita velkaantumasta tai pahentamasta suhdannevaihteluita. Suomessa valtiontalouden kehysmenettelystä luopuminen oli ilmoitusluonteinen asia. Kestävyysvajeesta huolimatta menoja on lisätty miljardeja

euroja yli koronaviruksen aiheuttaman tarpeen. Bensiinin hinnan verrattain maltillista nousua haluttiin kompensoida jo ennen sodan alkamista.

Poliitikkojen ja toimijoiden välille tarvitaan palomuureja. Rahapolitiikassa poliitikkoja on etäännytetty toimeenpanosta antamalla keskuspankeille itsenäisyyttä. Norjassa öljyrahaston hallinnointi on siirretty keskuspankkiin. Suomessa eläkkeiden rahastoinnin hajautusta useisiin yksityisiin työeläkeyhtiöihin perustellaan sillä, että niihin puuttuminen olisi politiikassa monen lukon takana. Samanlainen erkaannuttaminen on varmistettava Suomen kasvupolitiikassa ja EU:n yhteisvelkaa lisättäessä.

Harvardin professori Dani Rodrik tarjoaa kolme ehtoa valtion roolia korostavan vihreän siirtymän onnistumiselle. Julkisen vallan on mietittävä vaihtoehtoja tiiviissä yhteistyössä elinkeinoelämän kanssa. Itse tuki on annettava yrityksille läpinäkyvästi, selvillä kriteereillä ja markkinaehtoisesti ilman suosikkirakenteita. Vastuiden on oltava selkeät, jotta julkisen toimijan onnistumista voidaan seurata.

Palomuurit edellyttävät EU-maiden välistä yhteistyötä. Suomessa voimme tehdä jotain itsekin. Business Finlandin itsenäisyyttä voitaisiin vahvistaa ja toimivaltaa suunnata voimakkaammin vihreään siirtymään ohjaamiseen. Lainsäädännön ja talouspolitiikan arviointineuvostojen sekä Valtiontalouden tarkastusviraston resursseja tulisi suunnata ympäristöverotuksen ja vihreän siirtymän sääntelyn arviointiin. Lainsäädännön arviointineuvosto pitäisi siirtää valtioneuvoston kansliasta etäämmälle poliitikoista.

Vuoden 2021 finanssipoliittinen linja

VTVn finanssipolitiikan raportti osoittaa myös, että Suomen finanssipoliittinen linja oli viime vuonna liian löysä. VTV:n mittareiden mukaan Suomen niin sanottu tuotantokuilu täyttyi viime vuonna, mikä olisi edellyttänyt finanssipolitiikan kiristämistä. Varsinaisia kiristystoimia tehtiin kuitenkin vain yksi, kun koronan yhteydessä alennettuja työnantajan sosiaaliturvamaksuja palautettiin korkeammaksi. Varsinainen fipo-linja ei kuitenkaan muuttunut tarpeeksi, joten Suomi jatkoi tarpeetonta velkaantumistaan.

Samalla puskureiden rakentaminen viivästyi, minkä seurauksia nähdään kohtalokkaasti nyt, kun puolustusmäärärahoja on alentuneen turvallisuuspoliittisen tilanteen vuoksi nostettava.

Suomessa ei ole ymmärretty talouden tilannetta yli kymmeneen vuoteen. Suomi on kohottanut kotitalouksien tulotasoa pysyväisluonteisella elvytyksellä ja pitänyt yllä kantokyvylleen ylisuurta julkista sektoria. Elvytys pitää aina olla määräaikaista ja oikea-aikaista.

Vuonna 2020 kotitalouksien käytettävissä olevat tulot olivat 9 prosenttia finanssikriisiä edeltänyttä tasoa korkeammat, kun taas koko kansantalouden (sisältäen kotitalouksien lisäksi, julkisen talouden ja yritykset) kansantuote on 5 prosenttia tuota aikakautta matalammalla.

Virheen seurauksena julkinen talous on velkaantunut finanssikriisistä lähtien samalla, kun koko kansantalouden tulotaso asukasta kohti on laskenut. Näin ei voi jatkua etenkään kestävyysvajeen oloissa. Velkaantuminen on saatava kuriin, muuten se riistäytyy käsistä viimeistään siinä vaiheessa, kun korkotaso nousee.

Vuoden 2022 uhkat

Ukrainan sodan myötä tälle vuodelle voidaan maalata useita uhkakuvia.

Konkreettisin uhkakuva tälle vuodelle syntyy inflaationäkymästä ja raaka-aineiden saatavuudesta. Sodan myötä polttoaineiden vähittäishinnat ovat nousseet pitkän aikavälin ansiotasokehityksen yläpuolelle.

Toiseksi, finanssipolitiikan linjaa on tällä hetkellä vaikea määritellä. Toisaalta maatalous ja jotkin muutkin sektorit tarvinnevat elvytystoimia, ja puolustus ja huoltovarmuus tarvitsevat lisäpanostuksia. Toisaalta hallituksen olisi kyettävä parantamaan pitkän aikavälin kasvumahdollisuuksia panostamalla sekä nuoriso- että

aikuiskoulutukseen, T&K&I-toimintaan ja vihreään siirtymään. Tämä edellyttää mittavia sopeutustoimia muissa julkisissa menoissa.

Verotusta ei voi enää kiristää, koska se on jo niin kireää. Tutkimukset osoittavat, kuinka verotuksen kielteiset vaikutukset kasvavat sitä nopeammin mitä korkeammalta tasolta verotusta kiristetään.

Kolmanneksi, ja pitkän aikavälin kasvunäkymiin liittyen, Suomen on turvattava houkuttelevuutensa investointikohteena. Toistaiseksi Suomessa pörssikurssit tai valtiolainojen korot eivät osoita maariskin kohoamista. Turvallisuuspoliittisen kriisin jatkuminen voi kuitenkin nopeasti muuttaa tilannetta. Elinkeinopoliittisten toimien lisäksi Suomen on turvattava investointi-ilmapiirinsä turvallisuuspoliittisin ratkaisuin.